IJTIMOIY-EMOTSIONAL YONDASHUVLAR ASOSIDA BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY-METODIK ASOSLARI

Muminova Munojat Yuldashevna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti mustaqil izlanuvchisi

Angren universiteti “Pedagogika va psixologiya” kafedrasi o’qituvchisi

E-mail: munojatmuminova91@gmail.com;

Annotatsiya. Maqolada ijtimoiy-emotsional yondashuv asosida bo‘lajak pedagoglarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning nazariy-metodik asoslari aniqlanadi. Muallif tomonidan “kommunikativ kompetentlik” va “ijtimoiy-emotsional yondashuv” tushunchalarining ishchi ta’riflari berilib, ularning o‘zaro bog‘liqligi asoslanadi. Tadqiqotda kommunikativ kompetentlik konsepsiyasi, o‘z-o‘zini belgilash nazariyasi, emotsional intellektning qobiliyat modeli, madaniy-tarixiy va ijtimoiy o‘rganish nazariyalari qiyosiy tahlil qilinib, beshta metodologik yondashuv hamda yettita tamoyil ajratiladi. Kommunikativ kompetentlikning kognitiv, emotsional, ijtimoiy, faoliyat va refleksiv komponentlaridan iborat tuzilmasi asoslanib, har bir komponentning ijtimoiy-emotsional kompetensiyalar bilan bog‘lanishi jadval shaklida tizimlashtiriladi. Olingan natijalar bo‘lajak pedagoglarni tayyorlash amaliyotida metodik tizimni loyihalash uchun nazariy zamin yaratadi.

Kalit so‘zlar: *kommunikativ kompetentlik, ijtimoiy-emotsional yondashuv, nazariy-metodik asos, emotsional intellekt, kompetensiyaviy yondashuv, refleksiya, bo‘lajak pedagog, metodik tizim.*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕТОДИКИ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НА ОСНОВЕ СОЦИАЛЬНО-ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ

ПОДХОДОВ

Аннотация. В статье определяются теоретико-методические основы совершенствования методики развития коммуникативной компетентности будущих педагогов на основе социально-эмоционального подхода. Автором предложены рабочие определения понятий «коммуникативная компетентность» и «социально-эмоциональный подход», обоснована их взаимосвязь. На основе сопоставительного анализа концепции коммуникативной компетентности, теории самодетерминации, модели эмоционального интеллекта как способности, культурно-исторической теории и теории социального научения выделены пять методологических подходов и семь принципов. Обоснована структура коммуникативной компетентности, включающая когнитивный, эмоциональный, социальный, деятельностный и рефлексивный компоненты; связь каждого компонента с социально-эмоциональными компетенциями систематизирована в виде таблицы.

Ключевые слова: *коммуникативная компетентность, социально-эмоциональный подход, теоретико-методическая основа, эмоциональный интеллект, компетентностный подход, рефлексия, будущий педагог, методическая система.*

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF IMPROVING THE METHODOLOGY FOR DEVELOPING FUTURE TEACHERS' COMMUNICATIVE COMPETENCE ON THE BASIS OF SOCIAL-EMOTIONAL APPROACHES

Abstract. The article defines the theoretical and methodological foundations for improving the methodology of developing future teachers' communicative competence on the basis of the social-emotional approach. Working definitions of the concepts of "communicative competence" and "social-emotional approach" are proposed and their interrelation is substantiated. Through a comparative analysis of the concept of communicative competence, self-determination theory, the ability

model of emotional intelligence, cultural-historical theory and social learning theory, five methodological approaches and seven principles are identified. The structure of communicative competence comprising cognitive, emotional, social, activity and reflective components is substantiated, and the link between each component and social-emotional competencies is systematised in a table.

Key words: *communicative competence, social-emotional approach, theoretical and methodological foundation, emotional intelligence, competence-based approach, reflection, future teacher, methodological system.*

Kirish

Zamonaviy ta’lim paradigmasida pedagog shaxsiga qo‘yiladigan talablar tubdan o‘zgarmoqda: u nafaqat bilim uzatuvchi, balki murakkab ijtimoiy-muloqot jarayonlarini boshqara oladigan, o‘quvchining emotsional holatini anglaydigan va samarali kommunikativ muhitni yarata oladigan mutaxassis sifatida qaralmoqda. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining TALIS-2018 tadqiqotida o‘qituvchilar qayd etgan eng yuqori qondirilmagan kasbiy rivojlanish ehtiyojlari qatoriga ko‘p madaniyatli va ko‘p tilli muhitda dars berish hamda alohida ta’lim ehtiyojiga ega o‘quvchilar bilan ishlash kiritilgan [1]. Bu esa bo‘lajak pedagogni tayyorlash jarayonida kommunikativ kompetentlikni maxsus pedagogik obyekt sifatida loyihalashni taqozo etadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 27-fevraldagi PQ-4623-son “Pedagogik ta’lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorida pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, ularning kasbiy kompetentligini zamonaviy talablar asosida shakllantirish vazifasi belgilangan. Mazkur vazifani amalga oshirishda ijtimoiy-emotsional yondashuv istiqbolli metodologik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin, chunki u shaxsning kognitiv rivojlanishini emotsional va ijtimoiy rivojlanish bilan uzviylikda ko‘rib chiqadi.

Biroq pedagogik amaliyotda mazkur yondashuvni joriy etishga to‘sqinlik qiluvchi asosiy omil – uning nazariy-metodik asoslarining yetarli darajada ishlab chiqilmaganligidir. “Kommunikativ kompetentlik” va “ijtimoiy-emotsional

yondashuv” tushunchalari o‘rtasidagi aloqa ko‘p hollarda deklarativ tarzda bayon etiladi; ularni bog‘lovchi metodologik yondashuvlar, tamoyillar va komponentlar tizimi aniq belgilanmagan. Mazkur maqolaning maqsadi – ana shu nazariy-metodik asoslarni aniqlash va tizimlashtirishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Kommunikativ kompetentlik tushunchasi ilmiy muomalaga D.Xayms tomonidan kiritilgan bo‘lib, u tilni bilishni faqat grammatik to‘g‘rilik bilan emas, balki nutqning muayyan ijtimoiy jamoadagi maqbulligi bilan o‘lchash zarurligini asoslagan [2]. M.Kanale va M.Sueyn ushbu g‘oyani ta’lim amaliyotiga moslashtirib, kommunikativ kompetentlikning grammatik, sotsiolingvistik va strategik tarkibiy qismlarini ajratganlar [3]. I.A.Zimnyaya esa kompetensiyaviy yondashuv doirasida kommunikativ kompetensiyani tayanch kompetensiyalar tizimidagi natijaviy-maqsadli asos sifatida talqin etadi [4].

Muloqotning psixologik mexanizmlari A.A.Bodalev ishlarida shaxsni idrok etish va tushunish jarayonlari orqali [5], V.A.Kan-Kalik tadqiqotlarida esa pedagogik muloqotning bosqichli tuzilmasi orqali ochib berilgan [6]. A.N.Leontev nutqiy faoliyatni motivatsion, mazmuniy va operatsional komponentlar birligida tahlil qilgan [7]. L.S.Vigotskiyning madaniy-tarixiy nazariyasi oliy psixik funksiyalar dastlab birgalikdagi faoliyatda, so‘ngra individual ong tekisligida shakllanishini asoslaydi [8], bu esa kommunikativ kompetentlikni ijtimoiy o‘zaro ta’sir mahsuli sifatida talqin etishga imkon beradi.

Ijtimoiy-emotsional yo‘nalishdagi tadqiqotlar P.Salovey va J.Mayerning emotsional intellektni emotsiyalarni idrok etish, ulardan tafakkurda foydalanish, tushunish va boshqarish qobiliyatlari majmui sifatida ta’riflagan ishidan [9] boshlanadi; D.Goulman ushbu konstruktni kasbiy muvaffaqiyat omili sifatida ommalashtirgan [10]. CASEL konsepsiyasida ijtimoiy-emotsional ta’lim beshta tayanch kompetensiya – o‘z-o‘zini anglash, o‘z-o‘zini boshqarish, ijtimoiy ong, munosabat ko‘nikmalari va mas’uliyatli qaror qabul qilishni rivojlantiruvchi jarayon sifatida belgilanadi [11]. E.Desi va R.Rayanning o‘z-o‘zini belgilash

nazariyasi shaxsning ichki motivatsiyasi avtonomiya, kompetentlik va bog‘lanish ehtiyojlari qondirilgandagina barqaror bo‘lishini ko‘rsatadi [12], A.Banduraning ijtimoiy o‘rganish nazariyasi esa xulq-atvorning kuzatish va modellashtirish orqali egallanishini asoslaydi [13].

Mazkur yondashuvning empirik samaradorligi meta-tahlillarda tasdiqlangan: J.Durlak va hammualliflarining 213 ta dasturni va 270 034 nafar o‘quvchini qamrab olgan tadqiqotida ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalar bo‘yicha o‘rtacha effekt hajmi 0,57 ni, akademik o‘zlashtirish bo‘yicha esa 0,27 ni tashkil etgan [14]; R.Teylor va hammualliflari dastur yakunidan keyingi uzoq muddatda ham ijobiy natijalar saqlanib qolishini ko‘rsatgan [15]. YUNESKOning siyosat qo‘llanmasida pedagoglarni ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni o‘zida namoyon eta oladigan darajada tayyorlash alohida yo‘nalish sifatida belgilangan [16].

O‘zbek pedagogikasida shaxs rivojlanishining psixologik asoslari E.G‘.G‘oziyev [17], emotsional omillar Z.Nishonova [18] tomonidan o‘rganilgan. Pedagogning kasbiy shakllanishi N.A.Muslimov [19] va B.X.Xodjayev [20] ishlarida, innovatsion pedagogik texnologiyalar R.J.Ishmuxammedov [21] tadqiqotlarida yoritilgan. Kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish muammosi Sh.Q.Primov [22] va S.B.Janonova [23] dissertatsiyalarida maxsus tadqiq etilgan. Shunga qaramay, ushbu ishlarda kommunikativ kompetentlikni aynan ijtimoiy-emotsional yondashuv asosida rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari yaxlit tizim sifatida ishlab chiqilmagan – mazkur holat tadqiqot muammosini belgiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot nazariy-analitik xarakterga ega bo‘lib, unda quyidagi metodlardan foydalanildi: ilmiy manbalarning mazmuniy (kontent) tahlili; qiyosiy-tipologik tahlil; tushunchalarni operatsionallashtirish; tizimlashtirish va nazariy modellashtirish; umumlashtirish. Tahlil uchun kommunikativ kompetentlik nazariyasi, kompetensiyaviy yondashuv, emotsional intellekt konsepsiyalari hamda ijtimoiy-emotsional ta’limga oid xalqaro meta-tahlillar va siyosat hujjatlari

manba sifatida tanlab olindi.

Nazariy-metodik asoslarni ajratishda uchta mezonga tayanildi: metodologik izchillik – ajratilgan qoida qabul qilingan yondashuvlar tizimidan kelib chiqishi; operatsionallik – uning metodik yechimga aylantirilishi mumkinligi; o‘lchanuvchanlik – natijaning diagnostik ko‘rsatkich orqali qayd etilishi. Ushbu mezonlar qarama-qarshi yoki deklarativ qoidalarni tizimdan chiqarish imkonini berdi.

Tahlil va natijalar

Tushunchaviy apparat. Manbalar tahlili asosida mazkur tadqiqotda kommunikativ kompetentlik deganda bo‘lajak pedagogning kasbiy-pedagogik muloqotni maqsadga muvofiq, ijtimoiy-madaniy kontekstga mos va emotsional jihatdan boshqariladigan tarzda amalga oshira olish qobiliyatini ifodalovchi integrativ shaxsiy sifat tushuniladi. Ijtimoiy-emotsional yondashuv esa ta’lim jarayonini shaxsning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishi birligida loyihalashni taqozo etuvchi metodologik pozitsiya sifatida talqin etiladi. Ushbu ikki tushunchani bog‘lovchi bo‘g‘in – emotsiyalarni anglash va boshqarish qobiliyati bo‘lib, u muloqotning ham mazmuniy, ham uslubiy tomonini belgilaydi [9].

Metodologik yondashuvlar. Tahlil natijasida beshta yondashuv tayanch sifatida ajratildi. Tizimli yondashuv kommunikativ kompetentlikni o‘zaro bog‘langan komponentlar majmui sifatida ko‘rib chiqish imkonini beradi. Kompetensiyaviy yondashuv ta’lim natijasini bilimlar yig‘indisi emas, balki amalda namoyon bo‘luvchi qobiliyat sifatida belgilaydi [4]. Faoliyatli yondashuv kompetentlik faqat faoliyat jarayonida shakllanishini asoslaydi [7]. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv talabaning subyektlik pozitsiyasini va avtonomiya ehtiyojini ta’minlaydi [12]. Madaniyatlararo yondashuv esa muloqotni madaniy kontekstda talqin etishni taqozo qiladi [2].

Tamoyillar. Ajratilgan yondashuvlardan kelib chiqib yettita tamoyil asoslandi: 1) yaxlitlik – kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishning uzviyligi;

2) subyektlilik – talabaning o‘quv faoliyatidagi faol pozitsiyasi; 3) emotsional xavfsizlik – baholanish qo‘rquvidan xoli muhit [24]; 4) kontekstuallik – muloqotning real kasbiy vaziyatga yaqinligi; 5) refleksivlik – o‘z kommunikativ faoliyatini muntazam tahlil qilish; 6) bosqichma-bosqichlik – oddiy nutqiy vazifadan murakkab kasbiy vaziyatga o‘tish; 7) diagnostiklik – har bir natijaning o‘lchanadigan ko‘rsatkichga ega bo‘lishi.

Kommunikativ kompetentlikning tarkibiy tuzilmasi beshta komponent asosida asoslandi. Ularning ijtimoiy-emotsional kompetensiyalar bilan bog‘liqligi hamda namoyon bo‘lish ko‘rsatkichlari quyidagi jadvalda tizimlashtirilgan.

1-jadval

Kommunikativ kompetentlik komponentlarining ijtimoiy-emotsional kompetensiyalar bilan bog‘liqligi

Komponent	**Mazmuni**	**Bog‘liq SEL kompetensiyasi**	**Namoyon bo‘lish ko‘rsatkichi**
Kognitiv	Kommunikatsiya nazariyasi, nutq madaniyati va nutqiy strategiyalar bo‘yicha bilimlar	Mas’uliyatli qaror qabul qilish	Nutqiy vaziyatni to‘g‘ri tahlil qila olish
Emotsional	O‘z emotsiyalarini anglash va boshqarish, empatiya	O‘z-o‘zini anglash, o‘z-o‘zini boshqarish	Nizoli vaziyatda emotsional muvozanatni saqlash
Ijtimoiy	Ijtimoiy me’yorlar va rollarni anglash, hamkorlikka kirishuvchanlik	Ijtimoiy ong	Turli auditoriyaga moslasha olish

Komponent	Mazmuni	Bog‘liq SEL kompetensiyasi	Namoyon bo‘lish ko‘rsatkichi
Faoliyat	Og‘zaki va yozma muloqotni tashkil eta olish, tinglash, argumentlash	Munosabat ko‘nikmalari	Kommunikativ vazifani mustaqil bajarish
Refleksiv	O‘z muloqotini tahlil qilish va korreksiyalash	O‘z-o‘zini anglash	Refleksiv bayonning chuqurlik darajasi

Jadvaldan ko‘rinadiki, kommunikativ kompetentlikning har bir komponenti muayyan ijtimoiy-emotsional kompetensiya bilan bevosita bog‘lanadi. Bu bog‘liqlik ijtimoiy-emotsional yondashuvni kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishning metodologik asosi sifatida qabul qilish uchun nazariy dalil bo‘lib xizmat qiladi. Ayni paytda mazkur bog‘liqlik bir tomonlama emas: emotsional kompetensiyalar muloqot sifatini oshirsa, muvaffaqiyatli muloqot tajribasi o‘z navbatida emotsional barqarorlikni mustahkamlaydi. Shu bois nazariy modelda ular o‘zaro qaytar aloqada bo‘lgan tizim sifatida talqin etiladi.

Ajratilgan nazariy-metodik asoslarning amaliy natijasi sifatida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish jarayonining to‘rt bosqichli mantiqiy ketma-ketligi belgilandi: motivatsion-diagnostik bosqich (dastlabki darajani aniqlash va o‘quv motivatsiyasini shakllantirish); nazariy-kognitiv bosqich (kommunikativ va ijtimoiy-emotsional bilimlar tizimini egallash); amaliy-operatsional bosqich (kvazikasbiy vaziyatlarda ko‘nikmalarni mashq qilish); refleksiv-korreksion bosqich (erishilgan natijani tahlil qilish va individual korreksiya). Mazkur ketma-ketlik aqliy harakatlarni bosqichma-bosqich shakllantirish g‘oyasiga [8] hamda modellashtirish orqali o‘rganish qoidasiga [13] muvofiq keladi.

Muhokama

Olingan natijalar xalqaro tadqiqotlar xulosalari bilan uyg‘unlashadi. J.Durlak va hammualliflari dastur samaradorligi uning tashkiliy sifatiga – izchillik, faollik, maqsadga yo‘naltirilganlik va aniqlikka bevosita bog‘liq ekanini ko‘rsatgan [14]; bu maqolada asoslangan bosqichma-bosqichlik va diagnostiklik tamoyillarining zarurligini tasdiqlaydi. R.Teylor va hammualliflari tomonidan tajriba yakunidagi ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalar darajasi uzoq muddatli natijalarning eng kuchli bashoratchisi ekanining aniqlanishi [15] esa emotsional komponentga tuzilmada markaziy o‘rin berilishini asoslaydi.

Milliy kontekstda ajratilgan asoslar B.X.Xodjayevning kasbiy kompetentlikni rivojlantirish konsepsiyasini [20] ijtimoiy-emotsional o‘lchov bilan to‘ldiradi, Sh.Q.Primov [22] va S.B.Janonova [23] tadqiqotlarida ishlab chiqilgan metodik yechimlar uchun esa yagona metodologik ramka taklif etadi. Shu bilan birga, tadqiqotning cheklanishi uning nazariy tahlilga asoslanganidir: ajratilgan tamoyillar va komponentlar tuzilmasining prognostik qiymati tajriba-sinov ishlari orqali tekshirilishi lozim.

Xulosa va takliflar

1. “Kommunikativ kompetentlik” va “ijtimoiy-emotsional yondashuv” tushunchalarining ishchi ta’riflari berildi; ularni bog‘lovchi bo‘g‘in sifatida emotsiyalarni anglash va boshqarish qobiliyati ajratildi.

2. Tadqiqotning metodologik asosi sifatida beshta yondashuv – tizimli, kompetensiyaviy, faoliyatli, shaxsga yo‘naltirilgan va madaniyatlararo yondashuvlar asoslandi.

3. Yettita tamoyil – yaxlitlik, subyektlilik, emotsional xavfsizlik, kontekstuallik, refleksivlik, bosqichma-bosqichlik va diagnostiklik tamoyillari ajratildi.

4. Kommunikativ kompetentlikning beshta komponentdan iborat tuzilmasi asoslanib, har bir komponentning ijtimoiy-emotsional kompetensiyalar bilan bog‘liqligi va namoyon bo‘lish ko‘rsatkichi belgilandi (1-jadval).

5. Rivojlantirish jarayonining to‘rt bosqichli mantiqiy ketma-ketligi aniqlandi. Taklif: ajratilgan nazariy-metodik asoslar pedagogika yo‘nalishi talabalari uchun metodik tizim va diagnostik apparat loyihalashda tayanch sifatida qo‘llanilsin; keyingi bosqichda ularning samaradorligi tajriba-sinov ishlari orqali tekshirilsin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. OECD. TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners. – Paris: OECD Publishing, 2019. – https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en

2. Hymes D.H. On Communicative Competence // Pride J.B., Holmes J. (Eds.) Sociolinguistics: Selected Readings. – Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269–293.

3. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // Applied Linguistics. – 1980. – Vol. 1, № 1. – P. 1–47. – https://doi.org/10.1093/applin/I.1.1

4. Зимняя И.А. Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.

5. Бодалев А.А. Личность и общение. – М.: Международная педагогическая академия, 1995. – 328 с.

6. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с.

7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.

8. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – 159 p.

9. Salovey P., Mayer J.D. Emotional Intelligence // Imagination, Cognition and Personality. – 1990. – Vol. 9, № 3. – P. 185–211. – https://doi.org/10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG

10. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. – New York: Bantam Books, 1995. – 352 p.

11. CASEL. CASEL's SEL Framework: What Are the Core Competence Areas and Where Are They Promoted? – Chicago, IL: Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning, 2020. – https://casel.org/casel-sel-framework-11-2020/

12. Ryan R.M., Deci E.L. Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions // Contemporary Educational Psychology. – 2000. – Vol. 25, № 1. – P. 54–67. – https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1020

13. Bandura A. Social Learning Theory. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1977. – 247 p.

14. Durlak J.A., Weissberg R.P., Dymnicki A.B., Taylor R.D., Schellinger K.B. The Impact of Enhancing Students' Social and Emotional Learning: A Meta-Analysis of School-Based Universal Interventions // Child Development. – 2011. – Vol. 82, № 1. – P. 405–432. – https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x

15. Taylor R.D., Oberle E., Durlak J.A., Weissberg R.P. Promoting Positive Youth Development Through School-Based Social and Emotional Learning Interventions: A Meta-Analysis of Follow-Up Effects // Child Development. – 2017. – Vol. 88, № 4. – P. 1156–1171. – https://doi.org/10.1111/cdev.12864

16. UNESCO, UNESCO MGIEP. Mainstreaming Social and Emotional Learning in Education Systems: Policy Guide. – Paris: UNESCO, 2024. – https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000392261

17. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: Universitet, 2002.

18. Nishonova Z. Shaxs rivojlanishida emotsional omillar. – Toshkent, 2019.

19. Muslimov N.A. Kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirish: monografiya. – Toshkent: Fan, 2004. – 127 b.

20. Xodjayev B.X. Bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 198 b.

21. Ishmuxammedov R.J. Innovatsion texnologiyalar yordamida o'qitish

samaradorligini oshirish yo‘llari. – Toshkent, 2000.

22. Primov Sh.Q. Bo‘lajak o‘qituvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish: ped. fan. bo‘yicha fals. dok. (PhD) diss. avtoref. – Toshkent, 2020. – 42 b.

23. Janonova S.B. Talabalarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish: ped. fan. bo‘yicha fals. dok. (PhD) diss. avtoref. – Samarqand, 2025. – 60 b.

24. Rogers C.R. Freedom to Learn. – Columbus, OH: Charles E. Merrill Publishing Company, 1969.

References

1. OECD. TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners. Paris: OECD Publishing, 2019. https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en

2. Hymes D.H. On Communicative Competence. In: Pride J.B., Holmes J. (Eds.) Sociolinguistics: Selected Readings. Harmondsworth: Penguin, 1972, pp. 269–293.

3. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. Applied Linguistics, 1980, vol. 1, no. 1, pp. 1–47. https://doi.org/10.1093/applin/I.1.1

4. Zimnyaya I.A. Klyuchevye kompetentsii kak rezul’tativno-tselevaya osnova kompetentnostnogo podkhoda v obrazovanii. Moscow, 2004. 40 p. (In Russian)

5. Bodalev A.A. Lichnost’ i obshchenie. Moscow: Mezhdunarodnaya pedagogicheskaya akademiya, 1995. 328 p. (In Russian)

6. Kan-Kalik V.A. Uchitelyu o pedagogicheskom obshchenii. Moscow: Prosveshchenie, 1987. 190 p. (In Russian)

7. Leont’ev A.N. Deyatel’nost’. Soznanie. Lichnost’. Moscow: Politizdat, 1975. 304 p. (In Russian)

8. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. 159 p.

9. Salovey P., Mayer J.D. Emotional Intelligence. Imagination, Cognition and Personality, 1990, vol. 9, no. 3, pp. 185–211. https://doi.org/10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG

10. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York: Bantam Books, 1995. 352 p.

11. CASEL. CASEL's SEL Framework. Chicago, IL: Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning, 2020. https://casel.org/casel-sel-framework-11-2020/

12. Ryan R.M., Deci E.L. Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions. Contemporary Educational Psychology, 2000, vol. 25, no. 1, pp. 54–67. https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1020

13. Bandura A. Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1977. 247 p.

14. Durlak J.A., Weissberg R.P., Dymnicki A.B., Taylor R.D., Schellinger K.B. The Impact of Enhancing Students' Social and Emotional Learning: A Meta-Analysis of School-Based Universal Interventions. Child Development, 2011, vol. 82, no. 1, pp. 405–432. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x

15. Taylor R.D., Oberle E., Durlak J.A., Weissberg R.P. Promoting Positive Youth Development Through School-Based Social and Emotional Learning Interventions: A Meta-Analysis of Follow-Up Effects. Child Development, 2017, vol. 88, no. 4, pp. 1156–1171. https://doi.org/10.1111/cdev.12864

16. UNESCO, UNESCO MGIEP. Mainstreaming Social and Emotional Learning in Education Systems: Policy Guide. Paris: UNESCO, 2024. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000392261

17. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. Tashkent: Universitet, 2002. (In Uzbek)

18. Nishonova Z. Shaxs rivojlanishida emotsional omillar. Tashkent, 2019. (In Uzbek)

19. Muslimov N.A. Kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirish. Tashkent: Fan, 2004. 127 p. (In Uzbek)

20. Xodjayev B.X. Bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish. Tashkent: Fan va texnologiya, 2020. 198 p. (In Uzbek)

21. Ishmuxammedov R.J. Innovatsion texnologiyalar yordamida o‘qitish samaradorligini oshirish yo‘llari. Tashkent, 2000. (In Uzbek)

22. Primov Sh.Q. Bo‘lajak o‘qituvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish. PhD thesis abstract. Tashkent, 2020. 42 p. (In Uzbek)

23. Janonova S.B. Talabalarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish. PhD thesis abstract. Samarkand, 2025. 60 p. (In Uzbek)

24. Rogers C.R. Freedom to Learn. Columbus, OH: Charles E. Merrill Publishing Company, 1969.